

Arta politicii

Structura politică a monarhiei românești între 1881 și 1914 a rămas în esență aceeași ca a principatelor, Constituția din 1866 continuând să asigure cadrul general al activității politice. Motoarele care acționau mașinăria complexă de guvernământ erau partidele politice. Existau două partide majore – Partidul Conservator și Partidul Liberal. În general, conservatorii reprezentau interesele marilor moșieri, iar liberalii – pe cele ale burgheziei industriale și comerciale urbane, aflată în plină ascensiune. Marii moșieri (și cei care își cedau dreptul de exploatare, *arendași*) favorizau comerțul liber susținut de conservatori, deoarece le-ar fi permis să-și exporte cerealele și animalele mai ușor, în vreme ce interesele burgheziei, reprezentată de liberali, erau cel mai bine slujite de protecționismul pentru tinerele industrii. Cu toate acestea, granițele dintre cele două clase nu erau nici pe departe rigide. Burghezia, cu precădere negustorii și bancherii care renunțau la ocupațiile lor comerciale și financiare și cumpărau pământ, adopta adesea perspectiva vechilor conservatori, pe când cei care își vânduseră sau își pierduseră proprietățile aveau tendința să se alăture burgheziei urbane, deoarece investeau în comerț sau în industrie ori ocupau funcții în administrație.

Politica era dominată de clasele superioare, în vreme ce marea masă a populației era practic exclusă din procesul politic și exercita o influență directă minoră asupra cursului evenimentelor. Majoritatea țăranilor au rămas simpli spectatori. Forța lor electorală a fost diminuată de criteriile de venit pentru vot și, în ciuda câtorva tentative îndrăznețe, înainte de Primul Război Mondial nu a luat ființă niciun partid țărănesc puternic. Și clasa muncitoare urbană era subreprezentată, dar, din punct de vedere politic, o ducea oarecum mai bine decât țăranimea. După o perioadă de criză, în 1910 s-a format un Partid Social-Democrat viabil, care promitea să apere cu dârzenie interesele economice și politice ale muncitorilor. Însă, din pricina numărului mic de susținători, socialiștii nu au reprezentat o provocare serioasă pentru partidele majore, iar în ajunul războiului nu aveau niciun deputat în parlament.

Regele a jucat un rol esențial în influențarea rezultatului alegerilor, datorită autorității sale constituționale de a numi viitorul prim-ministru. Până la sfârșitul secolului, procedurile de schimbare a guvernelor fuseseră puse la punct. Procesul a început odată cu demisia guvernului în funcție, cu consultările dintre rege și politicienii de frunte și cu alegerea unuia dintre aceștia, care să formeze un nou guvern. Prima sarcină a prim-ministrului nou-desemnat, după ce și-a ales cabinetul, a fost să organizeze alegerile pentru o nouă Cameră a Deputaților și pentru noul Senat. Această responsabilitate i-a revenit în primul rând ministrului de Interne, care i-a mobilizat pe prefecții de județ și pe alți oficiali, ca să se asigure că opoziția avea să fie înfrântă la alegeri. Între 1881 și 1914, ca urmare a strădaniilor lor, niciun guvern numit de rege nu a fost dezamăgit vreodată de rezultatul scrutinului. „Rotația” partidelor era o altă regulă din această perioadă. Regele obișnuia să îi alterneze pe liberali și pe conservatori la guvernare, pentru a soluționa problemele economice și politice grave și pentru a-și păstra propria putere politică, confruntând cele două partide și obligându-le să lupte pentru bunăvoința sa. Cu toate acestea, sistemul politic oferea o protecție substanțială a libertăților civile ale cetățenilor individuali, iar garanțiile constituționale ale libertății de asociere și de adunare erau respectate, așa cum era și cea mai mare libertate posibilă a presei.

Liberalii au dominat viața politică vreme de zece ani după Războiul de Independență, din 1878 până în 1888. Prim-ministru și cel mai de seamă politician din această perioadă a fost Ion C. Brătianu (1821-1891). Înzestrat cu o experiență politică enormă, cariera sa începând încă din 1848, Brătianu gestionase cu multă iscusință problemele complexe generate de lupta pentru independență și de proclamarea monarhiei. Astfel, el devenise indispensabil atât pentru rege, cât și pentru propriul partid. Însă era și extrem de autoritar în dubla sa funcție, de prim-ministru și șef al partidului. Nu avea motive să se teamă de membrii propriului partid sau de opoziție, deoarece se bucura de încrederea deplină a regelui Carol. Cei doi au ajuns să aibă o relație profesională apropiată, bazată pe idei asemănătoare în ceea ce privește problemele

majore de politică internă și externă. Brătianu a acceptat orientarea progermană a lui Carol în relațiile internaționale și reorganizarea armatei după modelul prusac, în vreme ce Carol i-a lăsat prim-ministrului său mână liberă în ceea ce privește punerea în practică a măsurilor sale interne, câtă vreme respecta prerogativele Coroanei. Cu toate acestea, relația lui Brătianu cu regele nu a fost niciodată una de prietenie. Carol își judeca prim-miniștrii doar pe baza utilității lor.

10. Prințul Ferdinand, regele Carol I, prințul Carol (cca 1900)

Guvernul Brătianu a inițiat măsuri economice și politice majore, care au apropiat țara de formele moderne. Revizuirea Constituției în 1884, care a cultivat democrația burgheză, îngăduindu-le mai multor cetățeni să voteze, a impulsionat de asemenea reorganizarea guvernării locale în favoarea ministerelor de la București și, în general, a promovat centralizarea administrației publice. Politica comercială protecționistă și subvenționarea industriei de către stat au pus bazele unei economii naționale diversificate.

Mai multe guverne conservatoare le-au urmat pe cele liberale între 1888 și 1895. Acestea s-au concentrat asupra dezvoltării economice, în general în acord cu interesele lor agricole uzuale. O excepție demnă de luat în seamă a fost Legea minelor din 1895, susținută de Petre Carp. Obiectivul lui era dezvoltarea cât mai rapidă, prin încurajarea investițiilor străine, a resurselor de hidrocarburi ale țării. Așa intenționa Carp să adapteze economia românească la nevoile și oportunitățile reprezentate de Europa Occidentală, fără să modifice considerabil structurile sociale și politice de pe plan intern.

Între 1895 și Primul Război Mondial, guvernele liberale și conservatoare s-au succedat alternativ. Printre realizările de seamă ale liberalilor s-au numărat măsurile luate de ministrul Educației, Spiru Haret (1851-1912), pentru îmbunătățirea situației țărănimii, prin legi care prevedeau înființarea băncilor populare (1903) și care le permiteau țăranilor să formeze obști sătești (1904). Acțiunile lui Haret reflectau implicarea masivă a profesorilor de la sate în eforturile de revizuire a reformei agrare. Cât despre conservatori, legislația adoptată de guvernul lui Petre Carp între 1910 și 1912 era îndreptată împotriva unora dintre problemele sociale și economice majore ale țării. Inițiind legi care să încurajeze industria și să extindă rolul guvernului în economie, în special în sprijinul agriculturii, Carp a încălcat principiile conservatoare pentru a spori productivitatea și a asigura stabilitatea socială.

Celelalte partide au dus-o în general destul de rău în cadrul sistemului dominat de liberali și de conservatori. Cu toate acestea, în ultimul deceniu al secolului s-au depus eforturi impresionante de organizare a țăranilor și a muncitorilor urbani în vederea acțiunii politice.

Organizarea politică sistematică a țărănimii a început datorită eforturilor de mobilizare a țăranilor ale lui Constantin Dobrescu-Argeș (1859-1903), un tânăr profesor. Sprijinit de alți profesori și de țărani înstăriți din județul său natal, Argeș, și din județele învecinate, în 1880 acesta a format Comitetul Țărănesc, pentru a promova dezvoltarea economică din mediul rural și pentru a îmbunătăți condițiile de muncă și de trai ale țăranilor. În 1895 a creat Partida Țărănească, primul partid formal din România dedicat intereselor țăranilor. Nu a prosperat și, în urma eșecului de la alegerile din 1899, s-a destrămat.

În deceniul dinaintea Primului Război Mondial, cei mai consecvenți susținători ai țărănimii erau profesorii din mediul rural. La congresul național al profesorilor care a avut loc la București în 1913, Ion Mihalache (1882-1963), un militant înflăcărat al drepturilor țăranilor, a fost ales președintele Asociației Naționale a Profesorilor. Critic la adresa politicilor agrare ale liberalilor și conservatorilor, Mihalache a solicitat reducerea dimensiunii tuturor proprietăților extinse, distribuirea pământurilor către cei care le lucrau și acordarea de drepturi politice depline clasei țăranilor. Pentru a se asigura de aplicarea acestor reforme, a început să pună bazele unui partid țăărănesc, însă izbucnirea Primului Război Mondial i-a întrerupt planurile.

Clasa muncitoare urbană a intrat în viața politică organizată odată cu înființarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893. Apariția sa a venit ca urmare a dezvoltării industriei și a evoluției generale a condițiilor economice și sociale. Însă existența partidului se datora în mare măsură și maturizării gândirii socialiste, alături de aplicarea sa în România de către un număr restrâns de intelectuali angajați. Când i-au definit programul, fondatorii partidului, care aveau la adaptarea teoriei marxiste de către Constantin Dobrogeanu-Gherea, au acceptat rolul crucial al proletariatului în transformarea societății românești și au insistat ca industrializarea țării să se desfășoare cât mai rapid cu putință. Principalul lor obiectiv era acela de a pune „bazele burghezo-capitaliste” pentru trecerea la socialism. Ei intenționau să accelereze acest proces prin trezirea conștiinței de clasă a maselor muncitoare și prin democratizarea vieții politice. Cu toate acestea, partidul lor a rămas de mici proporții,

iar conducătorii lui, împărțiți. Erau ei înșiși intelectuali burghezi, nu revoluționari, iar programul lor era în acord cu ceea ce reprezentau liberalii mai tineri și reformatori. După eșecul partidului la alegeri, au decis că obiectivele lor imediate ar putea fi mai bine slujite dacă ar susține Partidul Liberal. Astfel, în 1899, majoritatea, *generoșii*, s-au alăturat Partidului Liberal cu scopul de a crea cât mai repede un sistem politic burghezo-democratic și o ordine economică capitalistă, etape necesare în construirea socialismului.

Economie și societate

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și până la izbucnirea Primului Război Mondial s-au înregistrat progrese decisive în dezvoltarea socială și economică. Populația a crescut treptat și a devenit mai urbană, industrializarea a luat avânt, iar infrastructura unei economii moderne a început să se dezvolte. Atât Partidul Liberal, cât și Partidul Conservator au încurajat inițiativa privată, dar au privit totodată și statul ca pe un antreprenor și un reglementator cu un rol esențial în creșterea economică susținută. În același timp, au persistat numeroase trăsături ale unei țări subdezvoltate. Agricultură a rămas baza economiei și, în ciuda unei creșteri a producției și a reformei agrare, agricultura din 1914 era în esență ceea ce fusese din punct de vedere structural la jumătatea secolului, iar locuitorii de la sate nu se bucurau în general de beneficiile progresului economic. Industrializarea, deși evoluase semnificativ, era inegală, deoarece industriile-cheie și relația mutual benefică dintre acestea și agricultură se dezvoltau lent. Legăturile economice ale României cu Europa au devenit mai complexe, însă nu era o relație între egali. Piețele externe pentru produsele agricole, furnizorii străini de bunuri pentru industrie și pentru piața de consum și capitalul străin au devenit indispensabile pentru sănătatea economică a României, accentuându-i dependența de marile puteri din Europa de Vest.

Populația României a crescut de la 3.970.000 de locuitori în 1861 la 5.956.690 în 1899, când s-a efectuat ultimul